

Araştırma-İnceleme

**MEKÂNSAL PLANLAMADA
YER SİSTEMİ YAKLAŞIMI; HAKÇA/GERÇEKÇİ
PLANLAMA (H/GP)**

**Canan Zehra ÇAVUŞ¹
Telat KOÇ²**

Öz: Yeryüzünün bütün ortamları (katı, sıvı, gaz, canlı ve insan) ile bunların etkileşimlerini ifade edecek sistem kavramı, yer sistemi olarak tanımlanmaktadır. Doğal kaynakların tükenmesi ve çevre sorunlarının hızla artması; yaşamakta olduğumuz sistemde planlama çalışmalarının giderek önem kazanmasına neden olmaktadır. Planlama anlayışındaki gelişmeler günümüzde stratejik ve ekolojik (çevreyle ilgili/çevresel) planlama anlayışlarıyla temsil edilmektedir. Mekansal planlama çalışmalarında, doğal ve toplumsal faktörlerin daha fazla dikkate alınması gerektiği farklı disiplinler tarafından ele alınmaktadır. Fakat güncel planlama yaklaşımlarının sürdürülebilir kaynak kullanımı açısından ihtiyaca yanıt vermekten uzak oldukları düşünülmektedir. Bu nedenle çalışmada, Türkiye örneğinden hareketle, planlama yaklaşımlarındaki eksikler sorgulanarak ve yer sistemi bilgilerinden de yararlanılarak bir planlama yaklaşımı oluşturulmuştur. Türkiye’de kaynak kullanımı sürdürülebilirlik açısından sorgulandığında tam anlamıyla tıkanma görülmektedir. Bu bağlamda; insanlığın doğal ve sosyal bilimler konusundaki birikimleri, yaşadıklarından anladıkları, güncel çevre sorunlarından öğrendikleri sonucunda “Hakça/gerçekçi planlama (HG/P)” olarak tanımlanan bir yaklaşım geliştirilmiştir. Türkiye’de gündeme gelecek her türlü girişimde, öncelikle bu sahada yapılan planlamalar konusundaki tıkanmanın dikkate alınması gerekmektedir. Sonuç olarak çalışmada önerilen “Hakça/gerçekçi planlama” yaklaşımının yer sistemi bütünü ve ülke geneli dikkate alınarak uygulanması; tıkanmanın giderilmesindeki birincil adım olarak görülmektedir. Bu adımla; ülke kaynaklarının sürdürülebilir planlamasının gerçekleştirilebileceği ve doğal kaynak tahribatının önüne geçileceği düşünülmektedir.

¹ Yrd. Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü. cekrem@comu.edu.tr

² Prof. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü. tkoc@comu.edu.tr

Anahtar Sözcükler: Mekansal Planlama, Yer sistemi, Hakça/Gerçekçi Planlama (H/GP), Türkiye.

THE EARTH SYSTEM APPROACH IN PLANNING: JUDICIOUS/REALISTIC PLANNING (J/RP)

Abstract: So-called the Earth system refers to the system which comprises all (solids, fluids, gasses, organisms and human as well) components of geosphere and their interactions. The consumption of natural resources and subsequent emergence of environmental problems led to growth of human's interest to planning studies. Recently, developments in understanding of planning are represented by strategic and ecological planning approaches. In this contribution, we interrogate deficiencies in various planning practices and then we propose a morerational Earth system-based planning approach in the example of Turkey. It is thought that the present planning approaches are far from meeting the need for sustainable use of resources. A new "judicious/realistic planning approach" is proposed here considering the fact that human's knowledge on natural and social sciences is based upon what they learned from their environs and environmental problems that occur around them. When Turkey's natural resources is considered from the view point of sustainable use, it is possible to mention an obvious decrease in this sub-region. This exhaustion in the matter of planning should be taken into account in any future attempt that may be put on the agenda in Turkey. In this study, we anticipate that sustainable planning of resources of Turkey can be realized using our judicious/realistic planning approach on.

Keywords: Spatial Planning, The Earth System, Judicious/Realistic Planning, Turkey.

Giriş

Dünyanın durumunu belirlemek amacıyla hazırlanan ve "Ortak Geleceğimiz" başlığıyla yayınlanan raporda Brundtland'a göre (1991); "Çevre dediğimiz şey, insanların eylemlerinden, ihtiraslarından, ihtiyaçlarından apayrı küre olarak düşünülemez" denilmektedir. Bu durumda çevre dediğimiz olgu aynı zamanda; kalkınma çabalarının, doğal kaynakları yok ederek bir tıkanma noktasına gelmesidir. Brundtland (1991) söz konusu raporda aynı zamanda; kalkınmada başarının artan gelir ve yaşam süresiyle ölçülmemesi gerektiğini vurguladıktan sonra gelir paylaşımındaki adaletsizliğin artışına dikkat çekmektedir. Bir yanda kalkınma ve yaşam standartlarının yükselmesi yaşanırken diğer yanda yoksulluk ve gelirler arasındaki uçurumun artması Keating (1993) tarafından da vurgulanmaktadır. Bu ve benzeri değerlendirmeler; hem planlama anlayışında (Erinç, 1959; Tekeli, 1971; Özügül, 2006; Tekeli, 2009) hem de bilimsel yaklaşımlarda (Harvey, 1973; Harvey, 1996; Atalık, 2007; Özbek Sönmez 2012) yeni arayışları gündeme getirmektedir. Bu çalışmanın gerçekleştirilme nedenlerinden biri; planlama çabalarına rağmen Türkiye'de doğal ve sosyal kaynaklarda taşıma kapasitesinin aşıldığını ve çevre sorunlarının arttığını gösteren uygulamalardır. Uygulamadaki planlama anlayışlarındaki eksikler

insanlığın karşılaştığı temel sorunlara çözüm üretememektedir. Bu düşüncüyü destekleyen, yanlış veya eksik planlama sürecinden kaynaklanan problemlerle yüzleşen farklı mekânsal ölçekte birçok örnek mevcuttur. Örneğin; Ergene ve Meriç havzalarında su kalitesinin IV. sınıf (Çok kirlenmiş su) olması, bu akarsularda su kirliliğinin ileri boyutlarda olduğunu göstermektedir (Baykan, 2004). Türkiye’de ekonomik potansiyeli yüksek sahalardan biri olan Trakya örneğinde olduğu gibi; ülke genelinin yoğun ilgi, planlama çabaları ve gösterilen titizliğe rağmen doğal ve sosyal kaynaklarda taşıma kapasitesinin aşıldığı ve çevre sorunlarının arttığı bir gerçektir (Ural, 2003; Baykan, 2004). Türkiye’de şimdiye kadar uygulanan planlama yaklaşımlarının, kaynakların sürdürülebilir kullanımına katkı sağlamadığı hatta pek çok soruna da kaynaklık ettiği açıkça ortadadır. Bu durum planlamada mekânın doğal ve sosyal potansiyelin bilinmemesi veya bu potansiyelin dikkate alınmamasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca mekânın planlanması sürecinde o plandan etkilenen kişilere kaynak dağılımının dengeli yapılmaması üzerinde durulması gereken bir sorundur (Parnell ve Pieterse, 2010). Geliştirilen H/GP yaklaşımı planlama sürecinden sonra oluşacak değer artışlarının dengeli paylaşımı yanı sıra değer kayıplarından doğacak hak kaybının da giderilmesi konusunun ele alınmasını öne süren bir yaklaşımdır.

Planlama kavramını sorgulayarak yeni bir yaklaşım getirmeyi amaçlayan bu çalışmada, verilen örneklerle konunun anlaşılması kolaylaştırılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda, planlama çalışmalarının kavramsal olarak sorgulanması; kaynakları yer sisteminin bileşenleri olarak değerlendiren coğrafi düşünceden hareketle ele alınmıştır. Coğrafi düşünce olarak da Unwin (1992)’in “Eleştirel coğrafyanın görevi, eşitsizlikleri ortaya çıkarmak, olası sonuçları hakkında gücü elinde tutanları ikna etmek ve yeni toplumsal ve ekonomik örgütlenme biçimleri yaratılmasına fiilen katkıda bulunmaktır” (Özgüç ve Tümertekin, 2000) yaklaşımı bu noktada ön plana çıkmaktadır.

Türkiye ve dünyanın karşı karşıya kaldığı güncel sorunlar arasında ilk sırada yer alanlar arasında; çevre sorunları, savaşlar, açlık, yoksulluk, küresel ısınma, göç, enerji darboğazı, sosyal adalet vb. sıralanabilir. Sıralanan bu sorunların, dünyada 20. yy’ın ikinci yarısından itibaren artması nedeniyle toplanan yeryüzü zirvesi ve devamındaki toplantılarda yaşam yeniden sorgulanmış ve 21. yy için gerekli planlar yapılmıştır (Brundtland, 1991; Keating, 1993). Keating (1993) tarafından altı çizilen ve güncel durumda uygulanması için çaba gösterilen kavramlar; yönetim, hakçılık ve sürdürülebilirliktir. Planlama sistematığı içerisinde; bu kavramların özellikle üzerinde durulması, tartışılması ve uygulanması gerektiği düşünülmektedir. Türkiye’de ve dünyada, özellikle sürdürülebilirlik kavramı üzerinde durularak, yapılması gerekenler sorgulanmakta ve mantıksal çıkarımlara ulaşılmaktadır.

Katılım kavramı, 1970’lerden bugüne ulaşan ve planlamanın günümüzdeki kurgusunu belirleyen önemli bir unsur olmuştur. 1980’lerde kuramsal altyapısını güçlendiren katılımcı planlama anlayışı ise; sivil toplum merkezli,

aşağıdanyukarıya örgütlenmiş bir planlama düşünce biçimini savunmaktadır. Buna ek olarak günümüz kuramsal ve uygulama çalışmaları da katılımcı planlama kavramının gelişmesini sağlamıştır (TUPOB, 2007).

Her konuda olduğu gibi, planlama konusunda da, çıkarılan yasaların sayısından ve niteliğinden çok daha önemli olan insan ögesi ve davranışlarıdır (Keleş, 2002). Halk katılımını daha çok kent planları üzerinden değerlendiren Keleş (2002), planların yapılmasında ve uygulamasında kentliye önemli görevler düşüğünü; halka kendi planının yapılma aşamasında katılma şansı tanımayan yerlerde ise yerel demokrasinin kâğıt üzerinde kalacağını vurgulamıştır. Katılımcılık olgusu konusundaki bilinçlenme halk düzeyine inmediği sürece yapılan çalışmalar bir noktadan sonra sürekli eksik kalacaktır. Bu noktada sivil toplum kuruluşlarına da büyük görevler düşmektedir.

Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde yeniden yapılanma ve demokratikleşme sürecine büyük oranda halk katılımı dâhil edilmektedir. Bu süreçte özellikle Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED)'nin yeni fırsat oluşturduğu bir gerçektir. Çek Cumhuriyeti'nde planlama açısından yeniden yapılanma çalışmalarını açıklayan Glass (1979) ve Richardson (1998), halk katılımının gerçekleştirilmediği planlama sürecinin tam bir demokratikleşmeyi de gerçekleştiremeyeceğini vurgulamaktadır. Çek Cumhuriyeti'nde belli oranda halk katılımlı planlama aslında 1970'lerden sonra başlamakla birlikte gerçek anlamda katılımcı planlama çalışmalarının 1990'lardan sonra gelişme gösterdiği söylenebilmektedir (Maier, 2001). Batı demokrasilerinde ise planlamada vatandaşların eşit veya daha baskın bir şekilde katılımlarının sağlanmasına yönelik tecrübeler çok daha eskiye dayanmaktadır.

Kangas ve arkadaşları (2005); doğal kaynak yönetimi kapsamındaki sosyo-ekolojik peyzaj planlama yaklaşımını ele alan çalışmalarında, bu yaklaşımın sosyokültürel ve ekolojik karar kriterlerini birleştiren bir yaklaşım olduğunu belirtmiştir. Bu yaklaşımın orman yönetim planlamasında faydalı olacağı görüşü Finlandiya örneği ile açıklanmıştır. Mendoza ve arkadaşları (2006) ise; doğal kaynakların yönetiminde, özellikle orman kaynaklarında, sosyal faktörleri de dikkate alan katılımcı planlama üzerinde durmuştur. Bu kaynakların yönetiminde sosyal faktörleri de dikkate alan çok kriterli karar verme süreçlerinden yararlanılabileceği görüşünden hareketle farklı uygulama örnekleri sunmuştur.

Kaynakların planlanmasında katılımcı yaklaşımın benimsenmesi planlamayı zorlaştıracak, maliyeti yükseltecek ve çalışma süresini uzatacak olsa da; kamu, çıkar-baskı gruplarında kendi yaşamlarını etkileyecek planlama kararlarının alınması ve uygulanması aşamasında farklı/çatışan değerlerin dikkate alınması gerekmektedir (Yılmaz, 2005). Katılımcı planlamanın gerek hükümetlerin mekansal ve doğal kaynak planlanma kararlarında gerekse ulusal ve uluslar arası bilimsel çalışmalarda dikkati çeker oranda yer aldığı gözlenmektedir. Schmoldt ve arkadaşları (1995); doğal kaynakları barındıran arazinin

yönetiminde biyofiziksel konuların yanı sıra sosyal konuların da dikkate alınması gerektiğini savunmaktadır.

Gittikçe artan çevre sorunları, buna bağlı olarak kaynakların tükenmesi ve insanların yaşam şartlarının ortadan kalkması sorgulanması gereken bir süreçtir. Bu sorgulama dünya ölçeğindeki ilk resmi sonuçlarını 1972 “Stockholm” bildirgesi ile vermiştir (Emrealp, 2005).

Bu kapsamda 1972 ve sonrasında Birleşmiş Milletler (BM) tarafından düzenlenen etkinliklerden önde gelen isimler şunlardır;

- 1972 Stockholm Konferansı,
- 1976 yılında Kanada’nın Vancouver kentinde yapılan BM Habitat I Konferansı,
- 1983 yılında BM Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonunun oluşturulması,
- 1987 yılında “Ortak Geleceğimiz”/“Brundtland Raporu” hazırlanması,
- 1992 “Yeryüzü/Rio Zirvesi” (BM arayışlarının ilk bölümü)
- 1992 Rio de Janeiro “Yeryüzü Zirvesi”ni izleyen yıllarda, aralarında
- 1993 Viyana Dünya İnsan Hakları Konferansı,
- 1994 Kahire Nüfus ve Kalkınma Konferansı,
- 1995 Kopenhag Sosyal Kalkınma Konferansı,
- 1995 Pekin Dördüncü Dünya Kadın Konferansı,
- 1996 İstanbul Habitat II “Kent Zirvesi”,
- 2000 New York Liderler Zirvesi (BM Binyıl kalkınma hedefleri),
- 2002 Johannesburg “Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi”ne

kadar uzanan Birleşmiş Milletler zirveleri; Gündem 21 (G21) tarafından ortaya koyulan “küresel ortaklık” ilkesinin tüm dünyada onaylanmasını sağlarken, “iyi yönetim” ilkesinin de uluslararası düzeyde dayanaklarını meydana getirmiştir (Emrealp, 2005).

Havza temelli planlama, doğal kaynakların korunmasına yönelik planlama anlayışının temel aşamasını oluşturmaktadır. Yapılan birçok araştırma kapsamında planlama çalışmalarında havzaların esas alınması gerektiği vurgulanmıştır (Atalık, 2002; Orhan ve diğerleri, 2002; Sılaydın, 2006; Sılaydın, 2007; Efe ve Aydın, 2009; Garipağaoğlu, 2012; Küçükali ve Atabay, 2013). Kaynakların planlanması konusu değerlendirildiği ve yer sisteminin belli bir kesiminin planlandığı düşünüldüğünde planlama çalışmalarının akarsu havzaları esas alınarak yapılması yaklaşımının yerinde olduğu düşünülmektedir.

Sonuç olarak çalışmada; Türkiye’deki sürdürülebilir kalkınma çabalarına ve bunun için gerçekleştirilecek girişimcilik çalışmalarına katkıda bulunmak amaçlanmıştır. Bununla birlikte çalışma kapsamında Türkiye’den örnekler verilmiş ve geliştirilen kalkınma modelinin dünyadaki herhangi bir alan için de uygulanabilir olması hedeflenmiştir. Çalışma sonunda ulaşılmak istenen nokta;

yer sistemi mantığından hareketle doğaya verilen zararı en az seviyeye indiren bir planlama modelinin nasıl gerçekleştirileceğidir.

2. Veri ve Yöntem

Türkiye’den örneklerle planlama modelini sorgulamayı hedefleyen bu çalışma daha çok kavramsal ilişkilerin tartışılması niteliğindedir. Bu nedendir ki; çalışmada coğrafi bir mekân esas alınarak analiz ve sentez yapılması değil coğrafi felsefeden hareketle evrensel gelişmeler de değerlendirilerek konunun tartışılması yolu tercih edilmiştir. Bu kapsamda yapılmaya çalışılanlar aşağıdaki başlıklar altında ifade edilebilir:

1. Her kavramın anlamının ve kullanılış şeklinin sorgulanması,
2. Yer sistemi kavramının tartışılması,
3. Yer sisteminin planlama açısından önemini açıklanması,
4. Planlama açısından önerilen yaklaşımın açıklanması.

3. Kalkınma ve Planlama Yaklaşımları

Planlama türleri, Coğrafya biliminin planlamadaki yeri ve önemi, Coğrafya biliminin bölge ve havza planlama çalışmalarına katkısı; Erinç (1959; 1963), Tümertekin (1960), Tümertekin (1984), Yavan (2007) ve Garipağaoğlu (2012) tarafından ayrıntılı olarak ortaya koyulmuştur. Planlama bir 20. yüzyıl terimi olmakla birlikte, “toplumsal artığın yeniden dağıtımında eşitsizlikleri azaltıcı ve dengesizlikleri giderici hedefler konması ve bu hedefler doğrultusunda toplumun ve toplumsal kaynakların seferber edilmesi süreci” olarak tanımlanabilir. Planlama özellikle 2. Dünya Savaşı sonrasında dünya ölçeğinde genişleyen ulusal kalkınma yöntemi olarak belirmiştir. Bu süreç ile birlikte kalkınma, girişim ve planlama kavramları sıklıkla kullanılan kavramlar haline gelmiştir (Ekiz ve Somel, 2005). Bu kavramlara ilişkin verilecek net açıklamalar sayesinde konuyu değerlendirme aşamalarında görüş birliği oluşturmak daha kolay olacaktır. Bu nedenle söz konusu kavramların sözlük anlamlarının verilmesi gereği hissedilmiştir.

Kalkınma (fîl): Durumu düzeltmek, aşamalı bir biçimde gelişmek ilerlemek (Parlatır ve diğerleri, 1998).

Girişim (is): Bir işe girişme, teşebbüs (Parlatır ve diğerleri, 1998).

Girişmek (-e) Bir işe, bir şeye başlamak için hazırlık yapmak, ele almak, teşebbüs etmek (Parlatır ve diğerleri, 1998).

Plan (is): Bir işin, bir eserin gerçekleştirilmesi için uyulması tasarlanan düzen (Parlatır ve diğerleri, 1998).

Planlamak (i): Yapılacak bir işi belli bir plana göre düzenlemek (Parlatır ve diğerleri, 1998).

Ekonomik, sosyal ve siyasal alanlarda küresel ölçekte yaşanan değişim ve dönüşüm süreci planlama anlayışında da yeni eğilimlerin ortaya çıkmasına

neden olmaktadır (Yılmaz, 2004). Birçok araştırmacıya göre meydana gelen bu değişmelerin temelinde küreselleşme bulunmaktadır. Küreselleşmenin mekânsal planlama üzerindeki dönüştürücü etkilerine kadar hâkim olan planlama yaklaşımı öncelikle fiziksel planlama yaklaşımı daha sonra ise kapsamlı akılcı planlama yaklaşımıdır. Klasik planlama yaklaşımı olarak olarak da adlandırılan fiziksel planlamada temel işlev mekânın fiziksel gelişmesini düzene sokmak ve arazi kullanımında yer seçim süreçlerine karar vermektir. Bu yaklaşımın ardından gelen kapsamlı akılcı planlama mekânı planlamayı, mekânın tüm boyutları ile (siyasi, idari, sosyal, ekonomik, kültürel vb) gelişmenin bir aracı olarak görmekte ve tam akılcılık verilmiş bir karar dizisi olarak ele almaktadır (Levent ve Levent, 2011). Her iki yaklaşımın da bütüncül bir ideale sahip olduğu görülmektedir.

Son 40 yıldır ise mekân ve planlama bağlamını etkileyen küresel düzen, bütüncül yaklaşımlar yerine kısa erimli ve parçalı bir planlama yaklaşımını desteklemektedir (Levent, 2010). Katılımcı-işbirlikçi özellikleri vurgulayan iletişimsel planlama teorisi, esnek planlama yaklaşımları olarak adlandırılabilir müzakereci-işbirlikçi, pratik-tepkisel, taahhütçü ve stratejik planlama gibi esnek planlama yaklaşımlarını içermektedir (Levent ve Levent, 2011). Gerek bütüncül gerekse parçalı planlama yaklaşımlarında eleştirilecek yönler bulunmaktadır. Bunlar:

- 1) Her iki planlama yaklaşımında da mekânsal planlamanın kentsel planlama ile eşdeğer tutulduğu görülmektedir. Kentlerin genişleyebilecekleri gerçeği göz önüne alınarak mekânın bir bütün olarak ele alınması doğru olacaktır. Fakat bu konuda H/GP yaklaşımının temel özelliklerinden biri olan havza ölçeğinde bir planlama anlayışı bu eksikliği giderecektir.
- 2) Günümüzde büyük oranda desteklenen parçalı, esnek planlama yaklaşımlarında sadece otorite ve uzmanların değil tüm ilgili grupların planlama ile ilgili karar verme süreçlerine katılımları temel alınmış gibi görünse de kamu yararı, hak, adalet gibi konuların ikinci plana itildiği gerçeği ile karşılaşmaktadır. Ayrıca bu yaklaşımlarda, planlamaya ilişkin kesinleşmiş kararlar son noktaya kadar geciktirilebilir ve değiştirilebilir bir anlayışa sahiptir.
- 3) Esnek planlama anlayışındaki problemlerli konulardan birisi de müzakere ve uzlaşma sürecinin tam anlamıyla işletilememesidir. Planlamaya katılım, yetki karmaşası ve buna bağlı olarak bütünselliğini kaybetmiş planlama süreci, Türkiye’de uygulanan esnek planlama yaklaşımlarının problemlerli ve aksayan kısımlarını oluşturmaktadır.

Özügül (2006) tarafından sanayi devrimi sonrasında planlama yaklaşımlarının değişimi; fiziksel, geniş kapsamlı rasyonel, stratejik ve en son olarak ekolojik planlama olarak tanımlanmıştır. Geniş kapsamlı rasyonel yaklaşıma bir eleştiri olarak doğan ekolojik planlama yaklaşımı kaynakların sürdürülebilir kullanımı kaygısıyla gündeme gelmiştir. Bununla birlikte ekolojik planlama yaklaşımının

ilke ve amaçları incelenecek olursa yönetim ve hakçalık kavramlarına değinilmediği dikkati çekmektedir (Atabay, 2002). İnsanlığın bilimsel gerçeklerden hareketle yer sistemi içinde etkinlikleriyle var olma çalışmalarında kaynakları planlama çabaları zorunlu olmakla birlikte “Ekolojik Planlama” anlayışı yetersiz kalmaktadır. Ekolojik planlama kapsamında; kaynaklara herkesin ulaşmasının sağlanması ile birlikte kaynak özelliklerini bozmadan, ihtiyaç sınırı kadar ve başkasının haklarını engellemeden yararlanma çabalarının hepsi birden “H/GP” olarak tanımlanmaktadır. Bu kapsamda; insan ve etkinlikleri ile insanın sosyal özelliklerini yeterince dikkate almayan “Ekolojik Planlama” yaklaşımının geliştirilerek “H/GP” yaklaşıma dönüşmesinin planlama çalışmalarında uygulanması gereken yaklaşım olduğu düşünülmektedir.

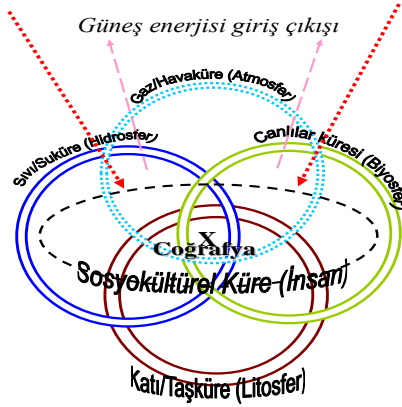
Bütün bunlara bağlı olarak mekânsal planlama açısından üzerinde durulması gereken konu ise; planlama teorisi ve pratiği arasındaki uyumsuzlukların nasıl giderilebileceği, evrensel bir planlama teorisi her ne kadar güç gibi görünse de ülke koşullarını da dikkate alan bu tür yaklaşımların geliştirilebileceği ve özellikle Türkiye'nin fiili durumuna uygun bir planlama teorisi geliştirme çabasına girilmesi gerçeğidir.

4. Hakça/Gerçekçi Planlama Önerisi

Planlanan bütün değişkenlerin hepsi dünya bütünü oluştururken bileşenlerdir. Koç (2008) tarafından dünya; bütün bileşenleri ve işleyişiyle birlikte yer sistemi olarak tanımlanmıştır. Yer sistemi ve bileşenleri coğrafya bilimi açısından değerlendirildiğinde dört değil beş küreden oluşmalıdır (Koçman, 1991; Koç,2006; Koç, 2008). Yer sistemi bütününde dünya küresini; olay, olgu ve süreçleriyle, ifade etmektedir. İnsan ve etkinlikleri canlı kürenin bir parçası olarak alındığında; dünyayı enerji giriş çıkışı olan fakat madde giriş çıkışı olmayan, yarı açık bir sistem olarak kabul etmek yerinde olur. Bununla birlikte nüfusu yedi milyarı geçen (URL 1), enerji kaynaklarının kontrolü ve kullanımı ile yer sistemini oluşturan diğer bütün küreler üzerinde belirleyici etkilere sahip insanı; ayrı bir küre olarak kabul etmek gerekmektedir. İnsanın dünya üzerindeki etkileri ve etkinlikleri dikkate alındığında bu küreyi“sosyal küre” olarak adlandırılıp, yer sisteminin bir parçası olarak değerlendirilmesinin gerekliliği açıkça görülmektedir. Bu gerekçelerden hareketle yer sistemi;

1. Katı/taşküre (litosfer),
2. Sıvı/suküre (hidrosfer),
3. Gaz/havaküre (atmosfer),
4. Canlı küre (biyosfer),
5. Sosyal küre (insan ve etkinlikleri)

olmak üzere beş küreden; en, boy, derinlik, enerji, zaman ve mekan boyutlarından oluşan (Şekil 1)birbütündür (Koç, 2008, s. 137).

Şekil 1. Dünya bütünü ve işleyişini tanımlayan Yer sistemi ve bileşenleri modeli (Koç, 2008, s. 138)

Yer sistemi ile yer sistemini oluşturan bileşenleri, Kocataş'tan (2006) yararlanıp geliştirerek (Tablo 1) aşağıdaki başlıklar ile de açıklanabilir:

1. **Canlı Öğeler:** Ekosistemde bulunan üretici, tüketici ve ayrıştırıcı organizmalar.

2. **Cansız Öğeler:** Cansız öğeler ekosistemin biyotop bölümünü oluştururlar ve kendi aralarında **fiziksel**, **kimyasal** öğeler olmak üzere ikiye ayrılırlar.

Fiziksel Öğeler: Ekosistemde gerçekleşen süreçleri etkileyen havaküre, suküre ve taşküreye ait etmenlerdir. Fiziki öğeler sıcaklık, nemlilik, ışık gibi örnekler ile ifade edilebilmektedir.

Kimyasal Öğeler: Kimyasal öğeler organik ve inorganik olmak üzere ikiye ayrılır. İnorganik maddeler ise **makro** ve **mikro** besleyiciler olmak üzere ikiye ayrılmıştır.

Makro besleyiciler: Karbon (C), hidrojen (H), fosfor (P), azot (N), potasyum (K) ve kalsiyum (Ca) gibi elementlerdir.

Mikro besleyiciler: Yaşam için gerekli olan eser düzeydeki elementlerdir.

3. **Sosyal Öğeler:** İnsan varlığı ve etkinliklerini kapsar. Bu kapsam; nüfus, yerleşme, ekonomik, kültürel ve sanatsal etkinliklerin hepsini birden içine almaktadır (Koç, 2008, s. 138).

Tablo 1. Coğrafya biliminin konusu, ilkeleri, gelenekleri, amacı ve kullandığı teknoloji bilgilerinin derlenmiş şekli (Koç, 2008, s. 139)

	Bileşenleri/Öğeleri	Bileşen grupları	Döngüler	Ortamlar
Yer sistemi	1. Katı Taşküre (litosfer), 2. Gaz/Havaküre (atmosfer), 3. Sıvı/Suküre (hidrosfer), 4. Canlıküre (biyosfer), 5. Sosyokültürel küre (insan ve etkinlikleri)	1. Cansız 2. Canlı 3. Sosyal	1. Enerji Döngüsü Güneş enerjisi 2. Madde Döngüsü Su, karbon, azot, fosfor vb.	1. Doğal Ortam 2. Sosyal Ortam
İlkeler	Nedensellik	Sebeup-Sonuç	Dağılım (Alan/Zaman)	Karşılaştırma
Özellikler	Ölçek (Alan/Zaman)	Etkileşim		Süreç
Gelenekler	Mekan	Saha/Bölge	İnsan-Ortam Etkileşimi	Yerbilimi
Teknoloji	İlkel çizim ve hesaplamalardan		Coğrafi Bilgi Sistemleri	
Görev	Doğal Ortam	S E N T E Z		Sosyal Ortam
Amaç	Yönetsim	Hakçalık		Sürdürülebilirlik

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere; Koç (2008) tarafından yer sisteminin bileşenleri ve döngüleriyle kendine özgü işleyiş yasaları olduğu vurgusu yapılmıştır. Planlama çalışmalarında hangi konu hangi mekândan hareketle ele alınırsa alınsın yer sistemi içinde ve onun yasaları dikkate alınarak yapılma zorunluluğu vardır. Planlama çalışmalarının başarısızlığa uğramasında yer sisteminin belli bir kesiminin planlandığının unutulmasının etkisi bulunmaktadır.

Sistemin bileşen bölümleri ayrı ayrı değil, ancak geniş kapsamlı olarak bağlandıkları sistem içinde ve onunla beraber düşünülmelidir. Bunun yanı sıra, mekânsal planlamada fiziksel parametrelerin daha fazla dikkate alındığı fakat insan ve onun etkinliklerinden ortaya çıkan davranışsal yöne çok fazla önem verilmediği dikkati çekmektedir. Oysaki planlamanın en önemli görevlerinden birinin her seçeneğin sosyal maliyet ve sosyal yararlarını göz önüne almak olduğu düşüncesi unutulmamalıdır (Atalık, 1995).

Rio de Janeiro 1992 “Yeryüzü Zirvesinin” beş raporundan birini oluşturan Gündem 21(G21) dört kısım ve kırk bölümden oluşmaktadır (Keating, 1993; Emrealp 2005). Birleşmiş Milletler’in 1992 verilerine göre G21 tarafından hazırlanan rapora göre dünyada gelirin %20’lik nüfus gruplarına dağılışı: 1. %82,7, 2. %11,7, 3. %2,3, 4. %1,9 ve 5. %1,4’tür (Keating, 1993). Gerek “Ortak Geleceğimiz” adlı raporda gerekse G21’de dikkati çeker bir şekilde yoksulluk ve gelir dağılımı konuları üzerinde durulmaktadır. Dikkati çeken bir başka durum ise dünyadaki gelir dağılımı bozukluğunun artarak devam ettiğidir (Kozanoğlu ve ark., 2008).Çevre sorunları, yoksulluk ve eşitsizlik, G21 çalışmalarının yerel uygulamalarını ifade eden Yerel Gündem 21 (YG21)’in de temel kaygılarını oluşturmaktadır.

G21’in üç ana ilkesi: “**Yönetişim**” “**Sürdürülebilirlik**”“**Hakçalık**”tır.

Bu kavramların tanımları ve kapsamaları aşağıda kısaca özetlenmektedir(Koç, 2008, s.140):

Yönetişim: Bu kavram; “*Kişiler, gruplar ve kuruluşlar, özellikle kendi toplumlarını etkileyebilecek çevre ve kalkınma kararlarını bilmeli ve bunlara katılmalıdır*” (Keating, 1993) mantığıyla açıklanabilmektedir. Bu ilkenin yaşama geçirilebilmesi için bütün kişi (kadın, çocuk, gençlik, gönüllüler, vb.), grup (işçi ve işveren sendikaları, memur sendikaları, bilim adamları, teknokratlar, çiftçiler, yerel yönetimler, vb.) ve kuruluşların (merkezi ve yerel yönetim, üniversite, vb.) karar alma sürecini şekillendiren bilgilere aracısız ulaşma şartlarının oluşturulması gerekmektedir.

Sürdürülebilirlik: Çok iddialı bir ilke olan sürdürülebilirlik; kaynakların (doğal ve sosyal) taşıma kapasiteleri aşılmadan yani bozmadan kullanımını ifade etmektedir. Herhangi bir alanda sürdürülebilir bir yaşamın örgütlenebilmesi için doğal (iklim, jeoloji, yer şekilleri, bitki, vb.) ve sosyal (nüfus, göçler, ekonomi, vb.) olmak üzere yersistemininher özelliğinin bütün ayrıntılarıyla bilinmesi gerekmektedir.

Hakçalık: Sürdürülebilirlik ve yönetim ilkelerinin gerçekleşmesiyle mümkündür. Hakçalık kavramıyla ilgili ulaşılan tanımlar şu şekildedir:

Hakça (zf) Doğrulukla (Parlatır ve diğerleri, 1998)Doğruluk (is) 1. Doğru olma durumu, doğru olana yakışır davranış, dürüstlük,2. (fel) düşüncenin gerçeğe uyuşması, yargı ve önermelerin gerçeğe uygun olması (Parlatır ve diğerleri,1998). Gerçek (s) 1. Bir durum, bir nesne veya bir nitelik olarak var olan, varlığı inkar edilmeyen, olgu durumunda olan hakiki, 2. Aslına uygun nitelikler taşıyan, sahici, 4. Doğadaki gibi olan, doğayı olduğu gibi yansıtan (Parlatır ve diğerleri, 1998).

Bu kavramlardan hareketle “Hakçalık”, bugünkü ve gelecek toplumun bütün kesimlerinin doğal ve sosyal kaynaklardan eşitçe yararlanabilmesini ifade etmektedir. İçinde bulunduğumuz on yılın genel karakteri ise sosyal kaygılarda (duyarlılıkta) bir geriye gidiş olduğu şeklindedir (Brundtland, 1991). Kritik yaşam sorunlarının pek çoğu eşit olmayan gelişmeye, yoksulluğa ve nüfus patlamasına ilişkindir (Brundtland, 1991). Hakçalık ilkesinin uygulanabilmesi için sürdürülebilirlik ve yönetim ilkeleri yaşama geçirildikten sonra, kaynakların hem şimdiki kuşaklar hem de gelecek kuşaklar arasında eşit dağılımının sağlanması bilgisine ihtiyaç bulunmaktadır.

H/GP kapsamı yer sistemi olarak Şekil 1’de ve kavram ilişkileriyle Tablo 1’de ifade edilmiştir. Sunulan araştırma içinde verilen Şekil 1 ve Tablo 1 H/GP yaklaşımını şekillerle ifade edilme çabasının ürünleridir. Bu bağlamda H/GP yaklaşımının temel özellikleri şu başlıklar halinde sıralanabilir:

1. Planlamada akarsu havzalarını, mümkün olmaması durumunda ise doğal döngüleri en iyi temsil edebilecek alanları en üst ölçek olarak belirlemek (ekonomik boyut),
2. Sürdürülebilirlik ilkelerine dikkat etmek (sürdürülebilirlik ilkesi),
3. Kararlardan etkilenecek olanlarla, isteklileri karar süreçlerine katmak (yönetişim ilkesi),
4. Bilimsel veri, yöntem ve analizleri temel almak (Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) temelli çalışmalar),
5. Kaynak kullanımında sürdürülebilirlik kadar, herkesin kaynak ve hizmetlere ulaşılabilmesi konusunda hakçalık/fırsat eşitliği oluşturmayı hedeflemek (hakçalık ilkesi).
6. Doğal kaynakların tükenebileceği gerçeğinin ve doğaya uyum sürecinin gözetilmesi (gerçekçilik ilkesi-ekolojik boyut).

Herhangi bir sahayla ilgili yapılacak planlamanın temelinde öncelikli olarak alan tanımlamasının yapılması gerekmektedir. H/GP çalışmalarında ilk olarak en küçük planlama ölçeği bazında akarsu havzalarının önerilmesi, özellikle üzerinde durulması gereken bir konudur. Planlama çalışmalarında doğal döngüler genellikle göz ardı edilmektedir. Oysaki yaşamın devamı ve insan hayatı için en önemli döngülerden biri olarak kabul edilen su döngülerinin, planlama sistematğinde önemli bir yer tutması gerekmektedir. Bu bağlamda havzalar su döngüsü ve buna bağlı doğal kaynakların korunabilmesi için gereken doğal sınırları tanımlamaktadır. Şekil 1 ve Tablo 1 incelendiğinde yer sisteminde döngülerin (enerji ve madde) temelde su döngüsü tarafından

şekillendirildiği ve su döngülerini de belirleyen birincil etmeninakarsu havzaları olduğu düşünüldüğünde, planlama çalışmalarında neden **akarsu havzalarının** temel alınmasının önerildiği daha iyi anlaşılmaktadır.

Türkiye’de baraj havzalarının planlanma süreci en güncel sorunlardan bir tanesidir. Özellikle içme-kullanma suyunun elde edildiği baraj havzaları yasa ve yönetmeliklerle (9/8/1983 tarih ve 2872 sayılı Çevre Kanunu, 31/12/2004 tarih ve 25687 sayılı Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği) korunmakta ve planlanması öngörülmektedir. Bununla birlikte hiçbir planlama yaklaşımında içme-kullanma suyu havzalarından elde edilen su kaynaklarının, bu havzada yaşayan insanların sorunlarına çözüm sağlamaya yönelik olarak kullanılmadığı görülmektedir. Örneğin; Çanakkale kenti içme-kullanma suyunu Atikhisar Barajı’ndan elde etmektedir. Atikhisar Barajı’nın su toplama havzasının korunması için bu alanda yaşayan halkın sosyo-ekonomik etkinliklerine çeşitli kısıtlamalar getirilmektedir. Buna rağmen Atikhisar Barajı’ndan sağlanarak Çanakkale halkına satılan içme-kullanma suyundan elde edilen gelirlerden, Atikhisar Barajı su toplama havzasında yaşayan halkın sorunlarının çözümü için hiçbir pay ayrılmamaktadır. Yasal zorunluluklarla su toplama havzasını korumaya çalışan bu durum gerçek anlamda korumaya hizmet etmemektedir. Oysaki halkın korunan kaynaklardan elde edilen gelirden yararlanabilmesi durumunda, söz konusu kaynaklara karşı daha sahiplenici ve korumacı bir yaklaşım içerisine girmesi mümkün olacaktır.

H/GP çalışmalarının ikinci ilkesi olarak önerilen “**sürdürülebilirlik**” ilkesi ise hızla artan çevre sorunları ve tükenen kaynaklar düşünüldüğünde daha büyük bir anlam kazanmaktadır. Bu nedenle güncel durumda olduğu gibi gelecekte de yararlanılabilecek ve planlanabilecek kaynakların olması için sürdürülebilirlik ilkesine titizlikle uyulması gerekmektedir.

Keating (1993)’e göre; “Kişiler, gruplar ve kuruluşlar, özellikle kendi toplumlarını etkileyebilecek çevre ve kalkınma kararlarını bilmeli ve bunlara katılmalıdır” şeklindeki yönetim kavramını (Tablo 1) açıkça ifade etmektedir. Diğer bir ifadeyle herhangi bir karardan etkilenecek kişi ya da toplulukların hem kararın oluşma hem de uygulama sürecine katılmaları durumunda kararların ihtiyaçlara en fazla yanıt verecek şekilde oluşması ve uygulamaya geçme olasılığı artmaktadır. Bu nedendir ki H/GP çalışmalarında üçüncü temel özellik olarak “**katılımcılık**” vurgulanmaktadır.

Sürdürülebilirliğin dolayısı ile H/GP’nin en önemli ilkelerinden birini oluşturan “**yönetişim**” ilkesi de katılımcı planlamanın önemini vurgulamaktadır. Eğitim seviyesindeki ve iletişim imkânlarındaki iyileşme, toplumu oluşturan bireyleri ilgilendiren kararlarda söz sahibi olma eğilimini arttırmaktadır. Karar alma ve alınan kararların uygulanması aşamasında bireylerin aktif roller üstlenmesi, katılımcı yaklaşım konusunda önemli adımlar atılmasını sağlamaktadır (Yılmaz, 2005). Farklı toplum kesimlerinin görüşü olmaksızın planlama kararlarının alınması; hem bu kararların yerel gerçekliğe uygun olmaması sonucunu

getirmekte, hem de üretilen plan kararlarının hayata geçirilmesi sürecini zorlaştırmaktadır (Kentleşme Şurası, 2009).

H/GP çalışmalarının dördüncü temel yaklaşımı olarak planlama çalışmalarının; **bilimsel veri, yöntem ve analiz temelli** olması gerektiği vurgulanmaktadır. Bu yaklaşım, karar verme süreçlerinde mümkün olduğunca ölçülebilir verilerden hareketle karar vermeyi hedefleyen bir süreçtir. Ölçülebilen bilginin belli sınır değerlere göre tanımlanması ve yorumlanması planlama çalışmalarında daha sağlıklı sonuçlara ulaşılmasını sağlamaktadır.

Kalkınmada öncelikli sorunun yoksulluk, paylaşım ve çevre sorunları olduğu Brundtland (1991), Ketaing (1993) ve Kozanoğlu ve arkadaşları (2008) tarafından açık bir şekilde vurgulanmaktadır. Tekeli (2004) bir planıcı olarak Türkiye’deki planlama çalışmalarıyla ilgili olarak, kapitalist sistemdeki eşitsiz büyüme yasası ve modernitenin; eşitlik, hakçalık, vb. değerlerle büyüyen planlıları huzursuz ettiğini vurgulamaktadır. Bu durum kalkınmanın tanımında olan “durumu düzeltmek” kavramının; çevre sorunlarının ve yoksulluğun önlenmesi, bunun için de kaynakların paylaşımının hakça olması gerektiği anlamına gelmesine neden olmaktadır. Bu kapsamda; “Hakça” kavramının “Doğrulukla” (Parlatır ve ark., 1998) şeklinde tanımlandığını; “Doğruluk” kavramının “2. (fel) Düşüncenin gerçekle uyuşması, yargı ve önermelerin gerçeğe uygun olması” (Parlatır ve ark., 1998) anlamında kullanıldığını ve “Gerçek” kavramının da “4. Doğadaki gibi olan, doğayı olduğu gibi yansıtan” (Parlatır ve ark., 1998) şeklinde kullanıldığını belirtmek yerinde olur. Bu nedenle yer sistemi kaynaklarının kullanılması için gerçekleştirilecek planlama çalışmalarının; gerçekten “durumu düzeltmek” amacını edinmesi halinde, planlama sahasındaki kaynakların hakça kullanımını hedeflemesi gerektiği düşünülmektedir.

Bugüne kadar ortaya koyulan planlama yaklaşım ve uygulamalarında H/GP yaklaşımının temel aldığı doğal ortam bileşenlerinin eksik tanımlandığı gözlenmiştir. Ayrıca doğal kaynak yönetiminde mekânsal doğal gerçeklerden hareket edilmemesi, planlama süreci ve sonrasında planlamadan ekonomik olarak etkilenecek kişilerin tümünün dikkate alınmaması, planlama sürecinin büyük oranda kent planlama boyutuyla ele alınması günümüzde planlama teorisi ve pratiği açısından eleştirilebilecek yönleri oluşturmaktadır.

Bu aşamada bütüncül olarak ifade etmek gerekirse, H/GP çalışmalarının; akarsu havzalarını esas alarak, sürdürülebilirlik ilkelerinden hareketle, karardan etkilenecekleri kararları oluşturma ve uygulama süreçlerine katarak, bilimsel yöntem ile verileri kullanarak, kaynakların hakça paylaşımını hedefleyerek gerçekleştirilmesi gerektiği düşünülmektedir. H/GP çalışmalarının bu aşamaya kadar kullanılan stratejik, ekolojik, vb. planlama yaklaşımlarının birikimlerinden hareketle daha önce ifade edilen 6 özelliği de bünyesine katarak gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

H/GP yaklaşımı; büyük oranda doğal kaynakların bozulmadan kullanılmasını sağlayacak, planlamadan etkilenecek kişilerin ekonomik kayıp/kazanç dengesini

dikkate alması bakımından planın uygulanma şansını arttıracaktır (örneğin değer artış vergisi). Planlama sonucunda gerçekleşen değer artışına yönelik çalışmalara rastlanırken (Ökmen ve Yurtsever, 2010; Dye ve England, 2009) değer kaybı sonucunda oluşan hak kaybına değinilmemektedir. Fakat önerilen yaklaşım planlama sırasındaki değer artışları kadar değer kayıplarının da fırsat eşitliği ve hakçalık ilkelerine aykırı olduğunu öne sürmektedir. Ayrıca şimdiye kadar yapılmış mekânsal planlamaların uygulama açısından kağıt üzerinde kalmış, plandan etkilenecek kişileri ve olası çevre sorunları boyutunu dikkate almamış olduğu görülmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Dünyanın karşı karşıya kaldığı temel sorunun kaynakların bozulması, tükenmesi ve paylaşılması olduğu bilinmektedir. Bu aşamaya kadar gündemde olan planlama yaklaşımlarından en son yaklaşım olarak büyük oranda kabul gören ekolojik planlama çalışmaları çevre sorunlarına yol açmayan ve sürdürülebilir planlamayı hedeflemektedir. Bununla birlikte kaynakların sürdürülebilirliği yanı sıra paylaşım şekli de temel belirleyici konudur. Ekolojik planlama yaklaşımının kaynakların paylaşımı konusuna yanıt vermediği düşüncesiyle yeni arayışlar içine girilmiştir. Planlama çalışmalarında kullanılması gereken yöntem arayışında kaynak taraması ve kavramsal tartışma çalışmaları gerçekleştirilmiştir.

H/GP'nin kapsamı yer sistemi olarak Şekil 1'de ve kavram ilişkileri ise Çizelge 1'de ifade edilmiştir. H/GP yaklaşımının özellikleri şu başlıklar halinde sıralanabilir;

1. Akarsu havzaları temelinde, mümkün olmaması durumunda ise doğal döngüleri en iyi temsil edebilecek alanlardan hareket etmek,
2. Sürdürülebilirlik ilkelerine dikkat etmek,
3. Kararlardan etkilenecek olanlarla, isteklileri karar süreçlerine katmak,
4. Bilimsel veri, yöntem ve analizleri temel almak,
5. Kaynak kullanımında sürdürülebilirlik kadar, herkesin kaynak ve hizmetlere ulaşılabilmesi konusunda hakçalık/fırsat eşitliği oluşturmayı hedeflemek,
6. Doğal kaynakların tükenebileceği gerçeğini ve doğaya uyum sürecinin gözetmektir.

Planlama çalışmalarında yöntem arayışları yıllardır devam eden bir konu olmakla birlikte, yapılan çeşitli çalışmalarda (Özgül, 2004; Ayhan, 2007; Zengin, 2007; Efe ve Aydın, 2009; Yeşil 2010) sadece doğal verilerin dikkate alınarak, sosyo-ekonomik verilerin kullanılmamış olmasının büyük bir eksikliği ifade ettiği belirtilmektedir. Bu çalışma kapsamında önerilen H/GP yaklaşımının planlama bakımından coğrafi düşünceye de uygun bir yaklaşım olduğu düşünülmeyle birlikte bundan sonra yapılacak olan çalışmalarda; hem kavramsal hem de uygulamadaki geçerliliğinin sorgulanmasına ihtiyaç bulunmaktadır. Fakat bu noktada; güncel kaynak planlaması sorunlarına

Hakça/Gerçekçi Planlama (H/GP) yaklaşımı ile çözüm bulunabileceği sonucuna varılmıştır.

Geçmişten günümüze planlama yaklaşımları ve uygulamaları incelenecek olursa ciddi problemlerin olduğu gerçeği ile karşılaşılır. Bunlar:

- Yersistemini oluşturan doğal bileşenlerin eksik tanımlandığı veya dikkate alınmadığı,
- Doğal kaynak yönetiminin mekânsal doğal gerçeklerden ve doğaya uyumlu bir süreci gözeterek hareket etmeye dikkat edilmediği,
- Planlama süreci sırasında ve sonrasında planlamadan etkilenecek kişilerin dikkate alınmadığı,
- Planlamayı her alanda düşünmek ve uygulamaya geçirmek yerine yalnızca kent planlama boyutuyla düşünülmediği,

şeklinde sıralanabilir.

H/GP yaklaşımı, mekânda gerçekleşen değer artışından eşit bir şekilde yararlanılmasını öngörürken yaşanan değer kayıplarının da dikkate alınması gerektiğini ortaya koymaktadır. Her ne kadar bu durumla ilgili arayışlar devam etse de geliştirilen çözümler yetersiz kalmaktadır. Havza ölçeğinde yapılacak planlama çalışmaları ile birlikte bu hakçalık ilkesi planlamanın “Ekonomik Boyutu”nu oluşturmaktadır. Doğal kaynakların tükenebilir olduğu ve doğaya uyumlu bir planlama sürecini kapsayan gerçekçilik ilkesi ise “Ekolojik Boyutu”nu ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra mekansal planlama sürecine büyük oranda kentsel planlama olarak bakılmaktadır. Oysaki planlama mekânın her alanını kapsayan bir süreç olmalıdır. H/GP yaklaşımı olaylara sistem ve süreç olarak yaklaşmaktadır. Çünkü gelişimin müdahale ile yok edilebileceği gibi devamlılığı da sağlanabilir.

Sonuç olarak ülkemizdeki bütün planlama çalışmaları kapsamında akarsu havzalarının en üst planlama ölçeği olarak kabul edilmesi ve bu doğrultuda yapılacak planlama çalışmalarının öncelik kazanması başlıca çözümleri gereken bir konudur. Bu kapsamda H/GP yaklaşımını da içine alan bir planlama sistemi ile sürdürülebilir kentleşme ve kalkınmanın gerçekleştirilebileceği düşünülmektedir. Böylece, planlamanın temel hedefi olan bölgeler arası eşitsizliklerin giderilmesi de mümkün olabilecektir. Bu noktada planlamada, mekânsal tanımlamanın ve sosyal ortamdaki değişmelerin kendi içerisindeki etkileşimlerini dikkate alan coğrafi bir bakış açısının geliştirilmesi de oldukça önemlidir.

Ülkemiz, Marmara Bölgesi başta olmak üzere yanlış arazi kullanımı, çevre sorunları ve buna bağlı olarak gelişen bozuk gelir dağılımıyla ilgili sorunların yaşandığı bir ülkedir. Türkiye’de çevre sorunlarıyla ilgili olarak yaşanan sorunların temelinde; planlama uygulamalarının kalkınmayı sağlamaması, aksine sorunları artırması bulunmaktadır. Bu nedenle Türkiye’de planlama çalışmalarının tekrar gözden geçirilmesi ve çok yönlü planlama çalışmalarının hayata geçirilmesi gerekmektedir. Ayrıca H/GP yaklaşımına ait temel özellikler

ve öneriler farklı disiplinlerce dikkate alınarak geliştirilmeli ve uygulama boyutuna nasıl taşınabileceği sorgulanmalıdır. Bu açıdan yaklaşım daha ileriki aşamalar için bir basamak niteliği taşımaktadır.

Kaynakça

Atalık, G. (1995). *Kent Planlama Teknikleri*. (2. Baskı), İTÜ Mimarlık Fakültesi, İstanbul.

----- (2002). Bölge Biliminin Gelişimi Üstüne Yorumlar. *10. Ulusal Bölge Bilimi/Bölge Planlama Kongresi Bildiri Kitabı*, XIII-XIX.

----- (2007). Bölge Biliminin Gelişimi ve Bölge Bilimi Milli Komitesi. *12. Ulusal Bölge Bilimi/Bölge Planlama Kongresi Bildiri Kitabı*, 1-6.

Ayhan, K. Ç. (2007). Özgün Peyzaj Karakteristiklerine Sahip Mekanlara Yönelik Bir Peyzaj Planlama Yönteminin Ortaya Konulması; Bozcaada Örneği. *Doktora Tezi* (Basılmamış), Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, İzmir.

Baykan, A. R. (Ed.) (2004). *Türkiye Çevre Atlası*. Çevre Envanterleri Dairesi Başkanlığı, Ankara.

Brundtland, G. H. (1991). *Ortak Geleceğimiz*. Türkiye Çevre Sorunları Vakfı, Ankara.

Dye, R.F., & England, W.E. (2009). *Land Value Taxation: Theory, Evidence and Practice*, Lincoln Institute of Land Policy, Cambridge, Massachusetts.

Ekiz, C., & Somel, A. (2005) Türkiye’de Planlama ve Planlama Anlayışının Değişimi. *A.Ü. SBF-GETA Tartışma Metinleri*, No.81.

Efe, M., & Aydın, S. B. (2009). İdari Sınırlara Dayalı Planlamanın Değiştirilebilirliği ve Havza Temelli İl Sınırları Önerisi. *Ege Coğrafya Dergisi*, 18/(1-2):73-84.

Emrealp, S. (2005). *Yerel Gündem 21 Uygulamalarına Yönelik Kolaylaştırıcı Bilgiler El Kitabı*. IULA-EMME (Uclg-Mewa) Yayını, Birmat Matbaası, İstanbul.

Erinç, S. (1959). Bölge Planı Nasıl Yapılır?. İstanbul Üniversitesi, *Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, 10, 36-51.

----- (1963). Tatbiki Coğrafya ve Planlama. *İTÜ Şehircilik Konferansları* (1962-63), 1-37.

Glass, J. (1979). Citizen Participation in Planning: The Relationship Between Objectives and Techniques. *Journal of The American Planning Association* 45, No. 2: 180-189.

Garipağaoğlu, N. (2012) Havza Planlamalarında Coğrafyanın Rolü ve Türkiye’de Havza Planlamacılığı. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2012 16 (2): 303-336.

Harvey, D. (1973). *Social Justice and the City*. Edward Arnold, London.

- (1996). *Justice, Nature and The Geography of Difference*. Blackwell, Oxford.
- Kangas, J., Store, R., & Kangas, A. (2005). Socioecological Landscape Planning Approach And Multicriteria Acceptability Analysis In Multiple-Purpose Forest Management. *For. Policy Econ.* 7, 603–614.
- Keating, M. (1993). *Yeryüzü Zirvesinde Değişimin Gündemi 21*. UNEP Türkiye Komitesi Yayını, Önder Matbaa, Ankara.
- Keleş, R. (2002). *Kentleşme Politikası*. (7. Baskı), İmge Kitabevi, Ankara.
- Kentleşme Şurası. (2009). *Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, Mekânsal Planlama Sistemi ve Kurumsal Yapılanma Komisyonu Raporu*.
- Kocataş, A. (2006). *Ekoloji ve Çevre Biyolojisi*. (Geliştirilmiş 9. Baskı), E.Ü. Su Ürünleri Fakültesi Yayınları Ders Kitabı Dizini No: 20.
- Koç, T. (2006). *Çanakkale'nin Kentsel Gelişimi (1462-2006) İle Fiziki Coğrafya İlişkisi*. Çanakkale Kent Konseyi Yayınları, Kitap Dizisi, Yayın No:2, Çanakkale.
- (2008). Kaz Dağı Kuzeyinde (Bayramiç-Evciler Havzası) Morfolojik Birimler ve Arazi Kullanımı İlişkisi. *Ulusal Jeomorfoloji Sempozyumu 2008 Bildiri Kitabı*, 20-23 Ekim 2008 Çanakkale, 134-153, Çanakkale.
- Koçman, A. (2001). Coğrafi Çevre Değerlendirmeleri Işığında Tahtalıçay Baraj Havzasında (İzmir) İnsan-Çevre İlişkisi. *IV. Ulusal Ekoloji ve Çevre Kongresi Bildiri Kitabı*, 485-494, 5-8 Ekim 2001, Bodrum.
- Kozanoğlu, H., Özden, A. B., & Gür, N. (2008). *Neoliberalizmin Gerçek 100'ü*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Küçükali, U. F., & Atabay, S. (2013). Havzaların Fiziki Planlamasına Ekolojik Yaklaşım. *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi*, 6 (1): 180-183.
- Levent, T. (2010). Esnek Planlama Yaklaşımları Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme: Bu Yaklaşımların Türkiye Bağlamında Yanılsamaları. 8. *Dünya Şehircilik Günü 33. Kolokyumu "Kentleri Korumak/Savunmak" Bildiriler Kitabı*, 633-653.
- Levent, T., & Levent, G. (2011). Küreselleşme, Mekansal Planlama Yaklaşımlarındaki Değişme ve Kamu Yararı. *Toplum ve Demokrasi*, Yıl 5, Sayı 11, Ocak-Haziran, s. 53-74.
- Maier, K. (2001). Citizen Participation In Planning: Climbing A Ladder?. *European Planning Studies*, 9:6, pp.707-719.
- Mendoza, G. A., & Martins, H. (2006). Multi-Criteria Decision Analysis in Natural Resource Management: A Critical Review Of Methods and New Modelling Paradigms. *Forest Ecology and Management*, 230, 1–22.
- Orhan, D., Sözen, S., Üstün, B., Görgün, E., & Gül, Ö. (2002). *Su Yönetimi ve Sürdürülebilir Kalkınma: Ön Raporu*. Vizyon 2023: Bilim ve Teknoloji Stratejileri, Teknoloji Öngörü Projesi, Çevre ve Sürdürülebilir Kalkınma Paneli, İstanbul.

- Ökmen, M.,& Yurtsever, H. (2010). Kentsel Planlama Sürecinde Oluşan Kamusal Rantın Vergilendirilmesi. *Maliye Dergisi*, Sayı: 158, Ocak-Haziran, 58-74.
- Özbek Sönmez, İ. (2012). Kent Planlama ve Adalet İlişkisinin Değişen İçeriği. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 283.
- Özgüç, N.,&Tümertekin, E. (2000). *Coğrafya; Geçmiş, Kavramlar, Coğrafyacılar*. Çantay Kitabevi, İstanbul.
- Özügül, M. D. (2004). Ekolojik Planlamada Kullanılabilecek Analitik Bir Model Önerisi. *Doktora Tezi* (Basılmamış). Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, İstanbul.
- (2006). Ekolojik Planlamada Kullanılabilecek Analitik Bir Model Önerisi-Ömerli İçme Suyu Havzası Örneği. *Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, E-Dergisi*, (1) 4, 201-217.
- Parlatır, İ., Gözaydın, N., Zülfiyar, H., Aksu, B. T., Türkmen, S., & Yılmaz, Y. (1998). *Türkçe Sözlük (Dokuzuncu Baskı, 2. Cilt)*. Türk Dil Kurumu, Ankara.
- Parnell, S.,&Pieterse, E. (2010). The ‘Right to the City’: Institutional Imperatives of a Developmental State. *International Journal of Urban and Regional Research*, Volume 34, 146-162.
- Richardson, T., Dusik, J., & Jindrova, P. (1998). Parallel Public Participation: an Answer to Inertial Decision-Making. *Environ Impact Assess Rev.*, ;18: 201-216.
- Schomoldt, D. L., Peterson, D. L., & Smith, R. L., (1995). The Analytic Hierarchy Process and Participatory Decision Making, *Proceedings Of The 4th International Symposium on Advanced Technology in Natural Resource Management*. Editors: J. M. Power, M. Strome and T. C. Daniel, pp: 129-143, Bethesda, MD, U.S.A
- Sılaydın, M. B. (2006). Şehir Planlamanın Paradigmatik Sorgulanması ve Ekolojik Dengenin Korunması Bağlamında Yeni Bir Süreç Önerisi (Kuramsal Bir Deneme). *Doktora Tezi* (Basılmamış). Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir Planlama Anabilim Dalı, İzmir.
- (2007). *Ekolojik Planlama: Kent Ölçeğinde Yürütülen Planlama Eylemi ve Koruma Çabaları ile Mümkün mü? Ekolojik Mimarlık ve Planlama Ulusal Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 86-88, Antalya.
- Tekeli, İ. (1971), *Planlama ve Ülkesel Fiziki Planlama Üzerine*, ODTÜ Mimarlık Fakültesi, Yayın No.17, Ankara.
- (2004). Bir Bölge Plancısının Çözmeye Çalıştığı Sorunun Büyüklüğü Karşısındaki İç Huzursuzlukları. *Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu II (KEAS II) Bildiri Kitabı, Cilt II*, 244-262, Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara.

- (2009).*Akılcı Planlamadan, Bir Demokrasi Projesi Olarak Planlamaya*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- TUPOB. (2007). Türkiye’de Şehir ve Bölge Planlama Eğitiminde Kalite Geliştirme ve Akreditasyon. *Türkiye Planlama Okulları Birliği 3. Dönem Çalışmaları*, İstanbul Teknik Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlaması Bölümü.
- Tümertekin, E. (1960). Bölge Planlamasında Coğrafyacının Rolü, *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, Sayı 11, 51-55.
- (1984). Planlama Eğitiminde Coğrafya, *İstanbul Üniversitesi Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, Sayı 1, 69-76.
- Yavan, N. (2007). Bölge Biliminin Gelişiminde Coğrafyacıların Rolü. *12. Ulusal Bölge Bilimi/Bölge Planlama Kongresi, Bildiri Kitabı*, 109-126.
- Yeşil, M. (2010). Tozanlı Havzası Tokat-Almus İlçesi Ekolojik Temelli Kırsal Peyzaj Planlaması. *Doktora Tezi* (Basılmamış). Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Erzurum.
- Yılmaz, G. (2004). Değişen Dünya İçin Yeni Bir Anlayış: Hakların Yeniden Tanımlanması ve Yeni Planlama Yaklaşımı. *PIVOLKA*, Yıl :3, Sayı: 11, 8-13.
- Yılmaz, E. (2005). *Analitik Hiyerarşi Süreci Kullanarak Katılımcı Doğal Kaynak Planlaması*, Çevre ve Orman Bakanlığı Yayın No: 238, Doa Yayın No: 3.
- Unwin, T. (1992). *ThePlace Of Geography*. Essex. New York.
- Ural, E. (Ed.). (2003). *Türkiye’nin Çevre Sorunları*. Türkiye Çevre Vakfı, Ankara.
- Zengin, M.,(2007).Ardahan Kura Nehri ve Yakın Çevresi Alan Kullanımlarının Belirlenmesi ve Optimal Alan Kullanım Önerileri. *Doktora Tezi* (Basılmamış). Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Erzurum.
- URL 1: <http://esa.un.org/wpp/other-information> (erişim tarihi: 06.03.2016)